

αυτοί, τότε αποξηραίνονται, και πίπτουσι, χωρίς να διαβρωθῶσι και χωρίς ν' αὐξησώσιν.

Ἰσως περικταί εἰσὶν αἱ θεωρίαι περὶ τῆς αἰτίας τῆς νόσου ταύτης, ὡς και τῶν λοιπῶν φυτικῶν νόσων. Τινες τὰς θεωροῦσιν ὡς προσερχομένας ἐξ αἰτίων ἀτμοσφαιρικῶν. Ἀλλὰ δὲν φαίνεται ἡ καθ' ἡμᾶς ἀτμοσφαῖρα νὰ διαφέρῃ οὐσιωδῶς τῆς ἀτμοσφαιρᾶς τῶν παρελθόντων αἰώνων, πλὴν ἰσως κατὰ τὸν μέσον δ-

πᾶσα ἡ ὑπαρξὺς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἀμπέλων αὐτῶν οὐδεμίαν τῶν δοκιμῶν τούτων πρέπει νὰ παραμεληθῶσιν, ὅσας δι' αὐτοὺς προθύμως συναγομεν και δημιοσιεύομεν.

ΣΚΕΨΕΙΣ

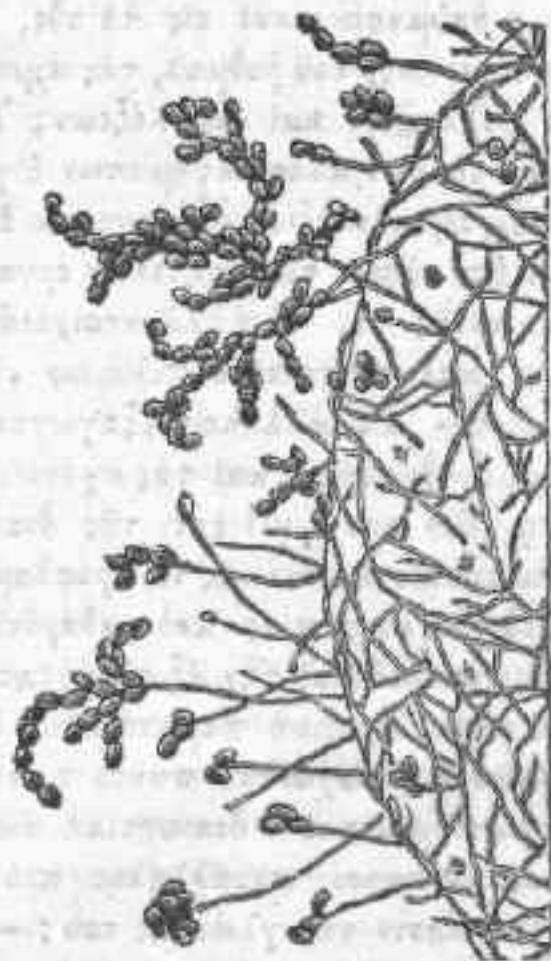
Περὶ τῆς σπουδῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ σκοπὸς βέβαια τῆς ἐλληνικῆς παιδείας εἶναι διπλούς, ὁ μὲν γενικὸς και κοινὸς εἰς ἅπαντας, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐξάσκησης και ἡ μόρφωσις τοῦ πνεύματος, και ἀποκτᾶται ὅχι μόνον πλούσιον ἠθικαὺς γνώσεων, ὅχι μόνον ἡ ἐξὺς τοῦ ὀρθῶς κρίνειν και σκέπτεσθαι, ἀλλὰ και ἡ τῶν ἠθῶν ἐπικόσμησις και διαρρύθμισις, ὁ δὲ μερικὸς και ἰδιαίτερος, και ἡμᾶς κατ' ἐξοχὴν ἀποβλέπων, καθ' ὅσον ἀνελίττοντες τὸν ἐλληνισμόν ἀνελίττομεν τὴν ἰδίαν ἡμῶν φύσιν, τὴν καταγωγὴν και τὴν γένεσιν τοῦ σημερινοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, καθ' ὅσον ἡ θρέψις και ἡ ζωογόνησις τοῦ νοῦς και τῆς καρδίας με τὸν χυμὸν και τὴν οὐσίαν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν φιλολογίας, φέρει ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν κραταίωσιν και ἀνάπτυξιν τῶν ἡμετέρων ἀρχῶν, ἰδεῶν ἡ φρονημάτων, τῆς μόνης καθαρᾶς πηγῆς ἐξ ἧς μέλλει ἡ ἐνεστῶσα γενεὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ν' ἀρυσθῇ ἀκμὴν και δύνανειν, πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ἐγκυμονοῦντος μεγάλου σκοποῦ τῆς ἐθνικῆς συνενώσεως, και τοῦ ἐκ ταύτης προκύφοντος ὅλως νέου και πρωτοτύπου πολιτισμοῦ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ γνώσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ συντείνει ὅχι μόνον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν και διάπλασιν τῶν διανοητικῶν και ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, ἡ, ὡς λέγεται, εἰς ἀνθρωπισμόν, ἀλλὰ και εἰς καταργασίαν και ἐμπέδωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν χαρακτῆρος και φρονήματος, ἐνῶ εἰς τὴν ἱστορικὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐκθεσιν ἀναφαίνονται ἀκριβῶς ἅπαντα τὰ στοιχεῖα τὰ συναποτελοῦντα τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ζωὴν και ὑπαρξιν, και ἐν τῇ ἐρευνῇ τοῦ παρελθόντος ἀνευρίσκονται αἱ ἀρχαὶ και οἱ κανόνες οἱ ὀδηγήσοντες ἡμᾶς εἰς τὸν δρόμον τῆς ἐλευθερίας και τῆς λαμπρότητος· ἐντεῦθεν και ἡμεῖς ὁρμώμενοι, και εἰς τὴν ἀξιολογότητα τοῦ ἀντικειμένου ἀποβλέποντες, ἐκρέναμεν ἀναγκαῖον νὰ ἐκθέσωμεν βραχείας τινὰς σκέψεις περὶ τῆς σπουδῆς τοῦ ἐλληνισμοῦ και περὶ τῶν διαφορῶν ἐπόψεων ὑπὸ τὰς ὁποῖας ἐξεταζόμενος ἀνοίγει εὐρύτατον στάδιον εἰς τὴν μελέτην και τὴν παρατήρησιν.

Ὁ ἐλληνισμὸς, και τοι πλούσιος και πολυποίκιλος, και τοι συγχέμενος ἐκ πολλῶν και διαφορῶν φάσεων, ὧν ἐκάστη παρέχει χώραν εἰς βαθεῖας και ἐκτεταμένας γνώσεις, δύναται καθόλου νὰ περιληφθῇ εἰς δύο τινὰς, τὰς κυριωτέρας και ἐξοχωτέρας, εἰς

Τὸ πλέγμα τῶν μυκήτων διὰ μικροσκοπίου.

βον τῆς θερμοκρασίας, και ὁμῶς ἄλλοτε ἡ τοιαύτη νόσος ἦν ἀγνώστος, τοῦλάχιστον ἐν Εὐρώπῃ. Ἄν λοιπὸν δὲν θέλωμεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ συστατικὰ αέρια τῆς ἡμετέρας ἀτμοσφαιρᾶς, ἥτοι τὸ ὀξυγόνον και τὸ ἄζωτον, ὑποδοηθόμενα μυστηριωδῶς και ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ και τινος ἄλλης ἀγνώστου δυνάμεως, παράγουσι ζωὴν φυτικὴν, δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἀτμοσφαιρικὴν ταύτην ἐξήγησιν ὡς ὑγιᾶ. Πιθανώτερον δὲ φαίνεται ὅτι οἱ μύκητες οὗτοι εἰσὶ προϊόντα ἡ φυτικῶν τινῶν ἄλλων εἰδῶν ἀγνώστως παρ' ἡμῖν ὑφισταμένων, ἡ φυτὰ ξένων και ἰσως λίαν ἀρεστώτων τόπων, ὅθεν προσπνέονται ὑπὸ τῶν ἀνέμων εἰς τὰ ἡμέτερα κλίματα.

Ἐν τούτοις προσθέτει ὁ συγγραφεὺς τῶν ἀνω παρατηρήσεων ὅτι εἰς τὰς ἀμπέλους τοῦ κατώρθωσε νὰ ἐξαλείψῃ ἐντελῶς τὴν νόσον, και ἀπὸ τοῦ καρποῦ και ἀπὸ τῶν φύλλων, βρέξας αὐτὰς δι' ὑγροῦ περιέχοντος ἀναλευμένον θείου, και χρησιμεύοντος, ὡς νομίζει, ὡς ἀσφαλεστάτου ἱατρικοῦ.

Ἀνέγνωμεν δὲ και ἑτέραν ἐτι εὐκολωτέραν θεραπείαν. Περὶ τὴν ῥίζαν ἐκάστου φυτοῦ σκάπτεται λάκκος, και ποτίζεται δι' ἀναλύσεως ἱκανοῦ μαγειρικοῦ ἁλατος, ἔπειτα δὲ ὁ λάκκος κλείεται. Ἄν ἡ μέθοδος αὕτη φανῇ τελεσιουργός, ἰσως τὸ εὐχερέστερον θὰ ἦτον νὰ σκάπτονται οἱ λάκκοι πρὸ τοῦ ποτίσματος, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν ἐμβολὴν τῆς ἀμπέλου νὰ τίθεται σακχίων περιέχον τινὰς λίτρας ἁλλατος. Φρονούμεν ὅτι οἱ ἰδιοκτῆται τῆς Κορίνθου και τῆς Ἠλείας, ὧν

τῶν ὁποίων τὴν ἔρευναν ὑπάγονται ὅλαι αἱ ἄλλαι καθὼς εἰδικώτεραι καὶ ἐπουσιωδέστεραι. Τίνα δὲ τὰ χαρακτηριστικὰ δι' ὧν διακρίνεται ἑκάτερα τῶν φάσεων τούτων; ἡ μὲν εἶναι τὸ ἐξωτερικόν, ἡ μορφή, τὸ εἶδος, ἡ δὲ τὸ ἐσωτερικόν, ἡ ὕλη, τὸ ἐμπεριεχόμενον· καὶ ἡ μὲν συνίσταται εἰς τὸ λεκτικόν, εἰς τὸν τῆς γλώσσης μηχανισμόν, ἡ δὲ εἰς τὰς ἐννοίας, εἰς τὸ ἄθροισμα τῶν γνώσεων. Αἱ ἐφ' ἑκατέρας λοιπὸν τῶν φάσεων τούτων ἐφαρμοσθησόμεναι σκέψεις θέλουσι χρησιμεύσει ὡς προεισαγωγῆς τινος τρόπου τινὰ εἰς ἀνεύρεσιν ὀρθῆς καὶ ἀσφαλτοῦς μεθόδου, δι' ἧς ἡ ἑλληνικὴ νεολαία θέλει δρᾶν γονιμωτέρους καὶ ἀφθονωτέρους καρπούς ἐκ τῆς σπουδῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ, συμπορευομένης καὶ συναρμόστῃς ὅσον ἐνεστὶν ἀρμονικώτερον μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, μὲ τὰς ἐθνικὰς χρᾶς καὶ μὲ τὸ μέγα δῶμα δι' ὅ ἐστι περὶ σκευασμένη ἡ σκηνὴ τῆς ἀνταγωγῆς.

Ὅ,τι εὐφυῶς ἔλεγεν ἀρχαῖός τις περὶ τῆς ἀποκτῆσεως τῆς ἐλευθερίας· « ἀνίσως ἡ θάλασσα ἦτον » ὅλη μέλαν καὶ ἡ γῆ χαρτίον, οὔτε ἐκεῖνη θὰ ἔφθαι νὰ διὰ νὰ γρηθῶσιν, οὔτε τοῦτο διὰ νὰ περιλάβῃ πάντας τοὺς ἐπικίνδυνους τῆς ἐλευθερίας· » τὸ αὐτὸ τοῦτο ἤρμυζεν ἐπίσης νὰ ῥηθῇ καὶ περὶ τῆς μαθήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἧς πρῶτον καὶ ἄμεσον ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι διὰ ταύτης συγκοινωνοῦντες ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτῶν τῶν κλασικῶν συγγραφέων, εἰμεθα βέβαιοι ὅτι ἐμβλαθόμενοι μᾶλλον εἰς τὰ διανοητικὰ καὶ ἐννοούμενοι ἀσφαλέστερον τὸ ἐμπεριεχόμενον, ἐξοικειούμενοι οὕτω καὶ μετουσιούμενοι αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῶν συγγραμμάτων τῶν, ὅπερ ἄλλως τῶν ἀδυνάτων νὰ ἐπιτίχωμεν διὰ μεταφράσεων, καθ' ὅσον δι' αὐτῶν συχνάκις ἀλλοιοῦνται ἢ ἐξασθενεῖ ἡ ἐννοία, ὁ συγγραφεὺς μεταμπίπνυται ἱμάτιον ξένον οὐδόλως ἀρμόζον εἰς τὸ εὐρυθμον καὶ εὐκαμπές τῶν μελῶν του, εἰς τὸ ἀνδρικόν του σχῆμα καὶ εἰς τὸ μεγαλοπρεπές καὶ σοβαρὸν τοῦ χαρακτήρος του· χωρὶς νὰ προσθέσωμεν ὅτι δι' ἡμᾶς ἤθελεν εἶσθαι αἰσχος νὰ μὴ ἀρυώμεθα καὶ ἀκρατοὶ τὴν προγονικὴν ἡμῶν σοφίαν ἐξ αὐτῶν τῶν πηγῶν τῆς, ἀλλ' ἐκ ῥυακίων μᾶλλον ἢ ἥττον τελματωδῶν καὶ ἀκαθάρτων.

Ἀλλ' ἡ ἄμεσος γνώσις τῶν προγονικῶν ἡμῶν συγγραμμάτων δὲν εἶναι ὁ μόνος οὐδὲ ὁ κύριος λόγος τῆς ἐκ τῆς σπουδῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης προκυπτούσης ὠφελείας· ἡ ἀνάγκη αὐτῆς στηρίζεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀξίας ἐν γένει τῆς γλωσσικῆς σπουδῆς, συντανούσης τὰ μέγιστα εἰς τὴν διανοητικὴν καλλιέργειαν καὶ εἰς τὴν ἐλευθέρην ἐκπαίδευσιν. Καὶ τῷ ὄντι δὲν εἶναι ἡ γλῶσσα τὸ κύριον ὄργανον, δι' οὗ τὸ πνεῦμα ἀποκαλύπτει καὶ ἐκθέτει τὰ μεγαλοπρεπέστερα αὐτοῦ δημιουργήματα; Καὶ τίς δύναται νὰ δρῶν τὰ ἀνθη τῆς καλλιέργειας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ λαοῦ οἴου δήποτε, χωρὶς νὰ ἐννοῇ τὴν γλῶσσάν του; Ὅθεν ὀρθῶς ἐκλήθη φιλολογία ὁ ἔρος καὶ ἡ κλίσις πρὸς τὸν λόγον, τοῦτο τὸ καθολικώτατον, σημαντικώτατον καὶ εἰκονικώτατον ἔργον τοῦ πνεύματος, δι' οὗ φανιροῦται καὶ ἀποκαλύπτεται. Δὲν εἶναι ὁ λόγος ὑψηλὴ τέχνη ἐμπεριέχουσα ἐν ἐαυτῇ πολλὰς τῶν ἄλλων τεχνῶν, τὴν μουσικὴν, π. χ. τὴν ζωγραφίαν

κ. τ. λ.; Τὸ πνεῦμα δὲν ἐμφυχώνει διὰ τοῦ λόγου τὸ ἀντικείμενόν του, θέτον αὐτὸ ὑπ' ὅψιν τοῦ ἀναγνώστου διὰ τεχνικῆς τινος διατάξεως, καὶ ζωγραφῶν αὐτὸ διὰ προσδιορισμῶν παριστάντων ἐναργῶς καὶ ζωηρῶς τὰς ἐσωτερικὰς οὐχ ἥττον ἢ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ ιδιότητας, ἐνθα αἱ περίοδοι, αἱ λέξεις καὶ αὐταὶ αἱ συλλαβαὶ πρέπει νὰ σημαίνωσι τι, ἐνθα τὰ πάντα πρέπει νὰ ᾔνε χαρακτηριστικὰ; καὶ ἀπευθυνόμενη ἡ τέχνη τοῦ λόγου εἰς τὸν ὀφθαλμόν δὲν ἀπευθύνεται συνάμα θαυμασίως καὶ εἰς τὸ οὖς, ὡς ἡ μουσικὴ, διὰ τῆς εὐφωνίας, τοῦ ῥυθμοῦ, τῆς ἀρμονικῆς συνθέσεως τῶν τε συλλαβῶν καὶ τῶν λέξεων; Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων πλεονεκτημάτων ἡ γλῶσσα δὲν ἔχει καὶ ἐσωτερικὴν ἀξίαν διενεργούσα ἐπίσημον ἐπὶ ῥοίαν καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν νοητικῶν ἐργασιῶν, καθ' ὅσον ἀναλύει αὐτὰς εἰς τὰ ἀπλᾶ στοιχεῖά των, ἐκτείνει τὰς ιδέας, καὶ συντελεῖ ὁλοκλήρως εἰς τὴν μόρφωσίν των, εἰς τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἐξαγωγήν καὶ εἰς τοὺς ποικίλους συνδυασμοὺς καὶ τὰς σχέσεις των; Πόσον ἡ ἐκφρασις δὲν ἐπενεργεῖ ἐπὶ τῆς διανοίας, ὥστε διὰ τῆς τελειοποιήσεως ἐκείνης νὰ προσλαμβάνῃ αὕτη μείζονα βαθμὴν εἰκονιᾶς καὶ καθαρότητος; Ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ δὲν ἐπιβεβαιῶται τὴν ἀξιολογότητα τῆς γλώσσης ἡ ἀπλὴ αὕτη ἱστορικὴ παρατήρησις, ὅτι αἱ γνώσεις καὶ ἡ γλῶσσα συνέχονται πάντοτε στενῶτατα, καὶ ὅτι ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις παντὸς ἔθνους βαίνει παρὰλληλοι πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τελειοποίησιν τῆς γλώσσης του; — Ὅθεν ἐάν οἱ προεκτεθέντες λόγοι εἰσὶν ἱκανοὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ὠφελείας τῆς προερχομένης ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν γλωσσῶν, πολλῶ μᾶλλον ἰσχύουσιν ἐφαρμολόμενοι εἰς τὴν τῆς ἑλληνικῆς· διότι αὕτη δικαίως θεωρεῖται ὡς ἡ πηγὴ καὶ τὸ ἀρχέτυπον τῶν ἄλλων γλωσσῶν, ὑπερβάλλουσα πάσας τὰς ἄλλας εἰς τὴν ἀρμονίαν καὶ τὴν χάριν τῶν λέξεων, εἰς τὸ ἀνθηρὸν καὶ ἀκριβές τῆς φράσεως, εἰς τὸ σύντονον καὶ μεγαλοπρεπές τοῦ ὅρου, εἰς τὸ εὐκαμπτον τοῦ σχηματισμοῦ, καὶ εἰς τὴν εὐκαλίαν δι' ἧς ἐκ τινῶν ῥιζικῶν λέξεων δημιουργεῖ πλήθος ἄλλων εἴτε διὰ παρὰγωγῆς εἴτε διὰ συνθέσεως. Τὸ δραστήριον, τὸ ὑψηλόν, τὸ σεμνόν, τὸ μελωδικόν καὶ ἐπαρρόδιτον, ἡ διὰ λέξεων ἐνσωμάτωσις τοῦ πάθους καὶ τοῦ νοήματος, ἡ ἐξηκριβωμένη καὶ ζωηρὰ ἐκφρασις τῶν ιδεῶν, ἡ ἐντεχνος διάκρισις καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν λεπτοτέρων αὐτῶν παραλλαγῶν καὶ σχέσεων, ἰδοὺ τὰ πρῶτιστα γνωρίσματα τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἰδοὺ τὰ αἷτια δι' ἃ ἡ σπουδὴ αὐτῆς καὶ ἀπλῶς καθὼς γλῶσσης θεωρουμένης ἀκονίζει τὴν λογικὴν δύναμιν, ἐνισχύει τὴν κρίσιν, ἀναπτέρονει τὴν φαντασίαν καὶ τὸ αἰσθημα, καὶ καθόλου παρέχει εἰς τὸ πνεῦμα τοσοῦτον ποικίλην, κανονικὴν καὶ ἀκριβῆ ἐξάσκησιν, ὥστε δικαίως θεωρεῖται ὡς τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς ἐλευθερίου ἀγωγῆς ἢ ἐκπαιδεύσεως.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς κατ' εὐθείαν συνδιατριβῆς καὶ συγκοινωνίας μετὰ τῶν προγονικῶν συγγραμμάτων, ἐκτὸς τῆς διανοητικῆς μορφώσεως καὶ ἐξασκήσεως, ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος οὐχ ἥττον ἰσχυρὸς καὶ βέβαιος δι' ὃν ὀφείλομεν ἡμεῖς μάλιστα οἱ Ἕλληνες νὰ

ἐγκύπτωμεν μετὰ προθυμίας καὶ ζέσεως εἰς τὴν μάθησιν ταύτην· ὁ λόγος δὲ οὗτος εἶναι ὁ τῆς ἐθνικῆς φιλαυτίας, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν ὁ τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος· διότι ἡ γλῶσσα εἶναι ὁ κρίκος δι' οὗ συνδέομεθα μὲ ὅλην τὴν σειράν τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν, ἐπανάγουσα ἡμᾶς εἰς τὰ διάφορα στάδια τοῦ ιστορικοῦ ἡμῶν βίου, καὶ ἐμπεδοῦσα εἰς τὰς καρδίας μας τὸ ἐθνικὸν ἐκεῖνο φρόνημα, ὅπερ ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς ἐλευθερίας καὶ πάσης μεγαλεπήδου πράξεως. Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ κάτοπτρον τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀντανakλῶσα πιστῶς τὰς διαφορὰς αὐτοῦ φάσεις, συμμεταβαλλομένη μὲ ἐκάστην τούτων καὶ ἀκριβῶς ἀρμόζοντα εἰς τὸ ὅλον σύστημα τῶν ιδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων ἐκάστης τῶν περιόδων του· εἰς τρόπον ὥστε μελετῶντες μετὰ φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης τὰς κυριώτερας τῆς πατρίδος ἡμῶν γλώσσης μεταβολὰς, διεξερχόμεθα συνάμα τὴν ἱστορίαν τῆς καθομιλουμένης, ἀνευρίσκουμεν εἰς τὸ παρελθὸν τοὺς λόγους τῆς γενέσεώς της, καὶ ὁδηγοῦμενοι ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἀναδιφίν καὶ ἐξέτασιν τῶν ῥοπῶν καὶ τῶν τάσεων της, παιθόμεθα περὶ τῆς καταλληλίας καὶ τοῦ προσηγοῦς τῆς ἐκείνης μορφῆς τῆς γλώσσης μας εἰς τὸ ἐμπεριεχόμενον τοῦ σημερινοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, ὅπερ συνίσταται εἰς τινὰ σύγκρασιν τοῦ ἀρχαίου καὶ νεωτέρου πολιτισμοῦ, τῆς κλασικότητος καὶ τῆς ὀρθοδοξίας, τοῦ προγονικοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Ἄλλως δὲ τὸ νὰ ζητῶμεν νὰ ἐπαναγάγωμεν τὴν σημερινὴν ἡμῶν γλῶσσαν εἰς τὴν Ξενοφώντειον καὶ Θεουκυδίδειον, εἶναι ἀναχρονισμὸς ἀτύγγνωστος, εἶναι ἐπίσης ἀλλόκοτον ὡς τὸ νὰ διςχυρίζεται τις ὅτι ὁ σημερινὸς Ἕλλην πρέπει νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ δικνοῖται, νὰ φρονῇ καὶ νὰ πολιτευῇ κατὰ τὰς ιδέας, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀρχαίων Ἀττικῶν. Ἡ καθομιλουμένη ἔχει βέβαια τὰ ιστορικὰ αὐτῆς στοιχεῖα, στοιχεῖα τιμολογῆ καὶ περισπούδαστα. ἀποδεικνύοντα ὅτι αὕτη δὲν εἶναι εἰμὴ προαγωγή καὶ ἐπέκτασις τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, μ' ὅλας τὰς φάσεις καὶ μετατροπὰς της, ὑφίσταται πάντοτε κατ' οὐσίαν ἡ αὐτή· ἀλλ' ἐκτὸς τῶν ιστορικῶν τούτων στοιχείων ἔχει καὶ τινὰ ἴδια συνάπχοντα τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῆς φυσιογνωμίαν, ὅποια διαφίνονται καὶ εἰς ἐκάστην τῶν προγενεστέρων αὐτῆς περιόδων, ὡς εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν Ἀλεξανδρινὴν καὶ τὴν Βυζαντινὴν. Ἡ ζωτικὴ ἀρα ἐνέργεια τῆς νεο-ἐλληνικῆς συνίσταται εἰς τὴν σύμπληξιν ἢ συγχώνευσιν τῶν δύο τούτων στοιχείων, ἀλλ' ὅχι εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἐπικράτησιν ἐνὸς μόνου ἐξ αὐτῶν βιαίως ἀποσπώμενου ἀπὸ τοῦ ἑτέρου ὡς ἀλλοτρίου καὶ ἀναρμόστου. — Εἶναι μεγίστη ἐπιπολαιότης νὰ φαντάζῃται τις ὅτι διὰ νὰ καθαρῇ ἡ γλῶσσα, πρέπει νὰ ἐκκενωθῇ ὁ στόμαχος της ἀπὸ τῶν λεγομένων χυδαίων λέξεων, (ἐνθ' οὐδέπω προσδιορίσθῃ ἀκριβῶς τί πρέπει νὰ ἐννοῖται διὰ τοῦ χυδαϊσμοῦ) καὶ νὰ καυτηριασθῇ τὰ ὑποτιθέμενα ἔληκ της, τὸ γὰρ λ. γ. τὸ δὲν, τὸ εἶναι κ. τ. λ. διὰ τοῦ εἶνα, οὐ, εἶσιν. Ἀς μὴ νομίζῃ τις ὅτι διὰ τῆς εἰσαγωγῆς

τοῦ ἀρχαίου Μέλλοντος καὶ τοῦ Ἀπαρεμφάτου ἡ γλῶσσα θαμίζει ἐπ' ἀκροασις τελειότητος. Ὅχι. — Ἀπ' ἐναντίας ἡ κυριολεξία, ἡ εὐκρίνεια, ἡ διακρίσις καὶ ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς σημασίας ἐκάστης λέξεως, ἡ ἀνόρυξις τοῦ πλούτου τῶν ιδιωτισμῶν καὶ τῶν φράσεων, τὸ ἀρμονικόν, τὸ ἀρελές, τὸ νευρῶδες καὶ τὸ σύντονον τοῦ λόγου κ. τ. λ. ἰδοὺ τὰ δραστήρια φάρμακα πρὸς κάθαρσιν τῆς γλώσσης μας, ἰδοὺ τὰ μέσα δι' ὧν προάγεται εἰς εὐρωστίαν καὶ δύναμιν.

Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸ προκείμενον, ἄς μᾶς συγχωρηθῇ τοσοῦτον μόνον ὡς ἐν παρόδῳ νὰ προσθέσωμεν εἰς συμπλήρωσιν τῶν περὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης σκέψεών μας, ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ σπουδασθῇ αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἰς τὰς διαφορὰς αὐτῆς περιόδους, ἀλλὰ καὶ ἀντιπραβαλλομένη μετὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν νὰ γνωθῇ καὶ κατὰ τὴν πρὸς αὐτὰς σχέσιν της, καὶ νὰ προσδιορισθῇ κατὰ πόσον ἐκείναι χρεωστοῦσι τὴν ὑπαρξίν των εἰς τὴν θαυμασίαν δραστηκότητα καὶ ἐπιρροὴν ἣν ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἐξήσκησεν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς διαπλάσεως των. Ἴσως ἐκ τῆς ἐρεῦνης ταύτης προκύψῃ ὅτι ὁ ἐλληνισμὸς, ὅστις διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ιδεῶν ἐθάλασε τὸ εὐρωπαϊκὸν πνεῦμα, αὐτὸς οὗτος τὸ γαλουχεῖ ἐτι καὶ νῦν διὰ τῆς γλώσσης του· ὅτι ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἥτις ἄλλοτε ἐπεξετείνετο εἰς τοσαύτας θυτικὰς ἀποικίας τῆς Ἑλλάδος, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὴν Σικελίαν, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, διατηρεῖται ἐτι καὶ νῦν κατὰ μέγα μέρος εἰ καὶ ὅπως οὖν παρηλλαγμένη εἰς τὰ στόματα τῶν λαῶν τούτων.

Ἄλλ' ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ εὐρεῖα, ἀξιόλογος καὶ παραγωγὸς μεγάλων ἀποτελεσμάτων, δὲν ἐξαντλεῖ ὅμως τὸν ὅλον ἐλληνισμόν, δὲν ἀποτελεῖ εἰμὴ τὴν μίαν ἐκ τῶν δύο αὐτοῦ φάσεων, διότι ἡ γλῶσσα, ὡς εἶδομεν, εἶναι τὸ εἶδος, ἡ μορφή· ἐπομένως ὅσον δήποτε καὶ ἂν ἐπεξεργασθῶμεν αὐτήν, ὅσον δήποτε καὶ ἂν ἐπασχοληθῶμεν εἰς τὴν Γραμματικὴν καὶ τὴν Κριτικὴν, αἱ γνώσεις μας ὅμως θέλουσι πάντοτε μένει ἀπλῶς τυπικαὶ καὶ ἐπιπόλαιοι, ἐνὸς δὲν εἰσχωρῶμεν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἐσωτερικόν, ἢ τὸ πραγματικόν τοῦ ἐλληνισμοῦ. Τὸ μεταλλεῖον τοῦτο εἶναι βέβαια ἀκένωτον· πάντοτε προσφέρει νέαν ὕλην εἰς τοὺς θέλοντας νὰ τὸ ἀνορύττωσιν· ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀνόρυξις νὰ γίνεταί μετὰ σπουδαιότητος καὶ ἡ ἐπιτυχία εἶναι ἀφευκτος. Ἀς ἐξετάσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τὴν πῶς πρέπει νὰ ὁδηγώμεθα εἰς ἐκμετάλλευσιν καὶ ἀνεύρεσιν τοῦ πλούτου ἐκεῖνου τοῦ ἐγκειμένου ἐν τοῖς σπλάγχνοις τοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ τῆς ἱστορίας του.

Ἡ πραγματικὴ φάσις, τὸ ἐσωτερικόν στοιχεῖον τοῦ ἐλληνισμοῦ παρέχει βέβαια τοσοῦτον ἄρθρονον παικιάν γνώσεων, ὥστε φαίνεται δύσκολον τὸ νὰ ὑποβληθῇ εἰς συστηματικὴν τινὰ πραγματείαν. — Ὁ ἐλληνισμὸς οὐδέποτε ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ νῦν, ἀείποτε ἀνεφάνη ζῶν καὶ δραστήριος, ἀλλὰ κατὰ διαφορὰς τρόπους καὶ διευθύνσεις· ἀείποτε ὑπῆρξεν ὁ αὐτὸς καὶ μόνιμος κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ ποικίλος καὶ μεταβλητὸς κατὰ τὰς ἐμ-

φανείας του· οὐ τινός· αἱ διάφοροι τάσεις καὶ ἐνέργειαι, ὡς ἐπίσης ἡ διάφορος φύσις τῶν ἀντικειμένων περὶ ἃ κατὰ καιρὸν στρέφεται, ἀποτελοῦσι διακεκριμένας ἐποχὰς ὧν ἐκάστη συναπαρτίζει πολιτισμὸν ὁλόκληρον. Τοιαῦται δὲ κυρίως εἶναι τέσσαρες· ἡ ἰδίως λεγόμενη κλασικὴ, ἡ ἀλεξανδρινή, ἡ βυζαντινὴ καὶ ἡ νεωτέρα, ἥτις ἀρχεται ἤδη εὐαγγελιζομένη νέου φωτός· εὐαγγέλια. Ὅθεν διὰ νὰ συμπεριλάβωμεν τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὴν ὁλοκληρίαν του, ἀνάγκη νὰ τὸν συμπαράκολουθήσωμεν καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐνεργητικότητά, ἀνάγκη νὰ διεξέλθωμεν ἐκάστην αὐτῶν τῶν διαφόρων τοῦ ἐποχῶν καὶ νὰ καθέλωμεν τὴν μετὰ αὐτῶν ἀλληλουγίαν, ἀνιχνεύοντες τοὺς λόγους τῆς ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην μετατροπῆς καὶ μεταβάσεως. Οὕτω π. χ. διὰ νὰ προσδιορισθῇ ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ σημερινοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, πρέπει νὰ σπουδασθῇ ἡ ἱστορικὴ του γένεσις, ν' ἀποσυντεθῇ εἰς τὰ συστατικὰ αὐτοῦ στοιχεῖα καὶ νὰ ζητηθῇ ἡ διάπλασις καὶ ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν εἰς τὰς ἰδέας, τὰς θεσμοθεσίας, τὴν γλῶσσαν, πρὸ πάντων δὲ εἰς τὸ θρησκευμα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι τὸ δεύτερον μόνον στρώμα πολιτισμοῦ, εἰς ὃ τὸν σχηματισμὸν συνέτειναν τὰ θραύσματα προγενεστέρων ἐποχῆς, τῆς τοῦ ἀλεξανδρινοῦ πολιτισμοῦ· οὗτος δὲ πάλιν, συγκροτηθεὶς ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν στοιχείων τοῦ ἀμέσως προηγούμενου, ἄλλως πως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ εἰμὴ ὡς ἡ προσπάθεια τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοῦ νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς ἑαυτὸ καὶ νὰ δώσῃ λόγον τῶν προϊόντων τῆς ἰδίας ἐαυτοῦ μεγαλοφυΐας, ἥτις ἐδείχθη μάλιστα ἀκμαία καὶ γόνιμος κατὰ τὴν προγενεστέραν περίοδον, τὴν κατ' ἐξοχὴν κλασικὴν καλουμένην, κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἀλλὰ πρὶν ἐμβαθύνωμεν εἰς τὰς σχέσεις τῶν διαφόρων τούτων ἐποχῶν εἰς τοὺς λόγους τῆς ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην μεταβάσεως, ἀπαιτεῖται εἰδικὴ καὶ βαθεὶα γνῶσις ἐκάστης αὐτῶν, ἀπαιτεῖται καθολικὴ τις πρόσοψις ἀπάντων τῶν διανοητικῶν αὐτῆς προϊόντων, ἀπάντων τῶν εἰς αὐτὴν ἀναφερομένων ἱστορικῶν γεγονότων, ἀφ' ὧν ἐξάγεται τὸ πνεῦμά της καὶ διακρίνονται οἱ χαρακτῆρες καὶ ἡ φυσιογνωμία της. Ὅπως δὲ ἐξηγηθῶμεν ἔτι σαφέστερον καὶ προσδιορίσωμεν ἀκριβέστερον τὸν τρόπον καθ' ὃν ὀφείλομεν νὰ διεξερχώμεθα ἐκάστην τῶν διαληθθειςῶν ἐποχῶν, ἃς περιορισθῶμεν εἰς μίαν μόνον ἐξ αὐτῶν τὴν κλασικὴν π. χ. ἢ ἀρχαίαν, ὑποτυπῶντες δι' αὐτῆς ὅτι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον δυνάμεθα καὶ τὰς λοιπὰς νὰ ἐφαρμόσωμεν.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης προέσταται ἡμῖν ὡς ζωογόνος δύναμις, ἐξ ἧς ἀδιαλείπτως προσλαμβάνομεν ἀκμὴν καὶ ζωτικότητα, ἀρκεῖ μόνον νὰ τὴν στρέφωμεν ἐπιτηδεύειν πρὸς ὄφελός μας, καὶ νὰ τὴν προσαρμόζωμεν εἰς τὴν πρακτικὴν ἐκείνην χρεῖαν τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ ἔθνους μας, ἥτις ζητεῖ, ἐκτὸς τῆς ἐξωτερικῆς φάσεως, ἐκτὸς τῆς γραμματικῆς ἐξηγήσεως, νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτὸ τὸ πραγματικὸν καὶ εἰς τὴν πεμπουσίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Καὶ τῶντι ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ τάσις τοῦ σημερινοῦ Ἑλλήνου εἶναι ἡ ἀνάπτυξις ὅλων

τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δεξιότητων διὰ τῆς καλλιέργειας τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, καὶ διὰ τῆς ἐπιμόνου καὶ ἀκαμάτου ἐνεργείας του εἰς ἐδραίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ πάντος μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ φρονήματος. Ἀλλ' ἡ ῥοπή αὕτη καὶ ἡ διάθεσις ἄλλως πως δὲν δύναται κάλλιον νὰ πραγμ. τοποιήσῃ καὶ νὰ λάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην πραγματοποίησιν, εἰ μὴ καθ' ὅσον χρῆται ὡς κύριον καὶ δραστικὸν μέσον τὴν πλαστικὴν δύναμιν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, καθ' ὅσον τρέφεται καὶ ἰσχυροποιεῖται διὰ τῆς κανονικῆς σπουδῆς τῶν προγονικῶν ἀριστουργημάτων.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀναφύεται ἤδη τὸ ζήτημα, πῶς καὶ κατὰ τίνα μέθωδον κανονιζομένη ἡ σπουδὴ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, δύναται νὰ προάξῃ τάχιστα καὶ ἀσφαλέστατα τὴν ἐθνικὴν μόρφωσιν, καὶ νὰ τεθῇ εἰς πλήρη ἀρμονίαν μετὰ τὰς ἐνεστῆσας ἐθνικὰς χρεῖας καὶ ἀπαιτήσεις; — Ἡ μόνη θεμελιώδης ἀρχὴ ἥτις πρέπει νὰ μᾶς χειραγωγῇ ὡς μίτος Ἀριάδνη, ἐν μέσῳ τοσούτων ἰδεῶν, τοσούτων παραδόσεων, τοσούτων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν γεγονότων, τοσούτου πολλοῦ καὶ ποικίλου ἐμπιρραχομένου τῆς ἀρχαιότητος, εἶναι ἡ ἐξύψωσις καὶ ἡ στερέωσις τῆς ἐνότητος τῆς ὑποκρυπτομένης ὑπὸ τὴν πληθύν ταύτην τῶν φαινομένων, εἶναι ἡ ἀνεύρεσις καὶ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ὁργανικοῦ ἐκείνου χαρακτῆρος τοῦ ἐντυπῶντος τὴν σφραγίδα του εἰς ἅπασαν τὴν ζωικὴν οἰκονομίαν τοῦ κατ' ἐξοχὴν πεπολιτισμένου ἐκείνου λαοῦ τῆς ἀρχαιότητος, χαρακτῆρος, δι' οὗ ὅλα τὰ διανοητικὰ καὶ ἠθικά στοιχεῖα του ἔχουσι πρὸς ἀλληλαἰμοειδέαν σχέσιν καὶ ἀρμονικὴν σύνδεσιν. Ὅθεν ὅλα τὰ ἀντικείμενα τῆς κλασικῆς σπουδῆς, ἱστορία, θρησκεία, τέχνη, ἐπιστήμη, πολιτεία, ὅλα πρέπει ν' ἀντιπαραθέτῳνται, νὰ παραλληλίζωνται καὶ νὰ συμπαράλαμβάνωνται εἰς ἀμοιβάν ἐξήγησιν καὶ διασάφησιν, ἐπιδιωκομένου ἀδιαδιαλείπτως καὶ ἰχνηλατουμένου τοῦ καθολικοῦ τῆς ἐποχῆς πνεύματος. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης διαφωτίζονται τὰ καθέκαστα, καὶ ἡ μικροσκοπικὴ παρατήρησις τῶν μερικοτήτων, ἥτις ἄλλως κινδυνεύει ν' ἀποπλανηθῇ εἰς ἀδιέξοδον λαβύρινθον, προσλαμβάνει σύστασιν καὶ ἐνότητα· διότι ἀληθεύει πάντοτε ὅτι ἐκ τῆς καθόλου γνώσεως πηγάζει ζωσὰ καὶ βαθεῖα κατὰληψις τῶν καθέκαστα· ὅτι ἡ ἐννοία τοῦ ὅλου πρέπει νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ πνεῦμα ἐσχηματισμένη πρὸ τῶν μερῶν, διὰ νὰ εὐρίσκωσι ταῦτα τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς θέσιν καὶ τὴν ἀρμονικὴν των διάταξιν. — Ὁ πολιτικὸς ἱστορικὸς π. χ. διὰ νὰ ἐκθέσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν διαφόρων πολιτειῶν, πρέπει νὰ γινώσκῃ προλαβόντως τὸν ὁργανισμὸν καὶ τοὺς ὅρους τῆς πολιτείας, καὶ ὁ ἐκθέτων τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων, πρέπει νὰ ἔχῃ προηγουμένως παροῦσαν εἰς τὸ πνεῦμά του αὐτὴν τὴν φιλοσοφικὴν ἰδέαν ὑπὸ τὴν αἰδίον αὐτῆς μορφήν καὶ εἰς τὴν καθολικότητά της. — Ὡσαύτως ἄρα καὶ ἡ παρατήρησις ἐνὸς μοναδικοῦ κλάδου τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ὡς τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης, τῆς πολιτείας κ. τ. λ. φέρει ἀναγκαίως τὸν σπουδαστὴν εἰς τὸν πλοῦτον τοῦ ὅλου βίου, οὐδὲ δύναται ν' ἀποσπάσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐνὸς στοιχείου ἀπὸ τὴν τῶν ἄλλων, πρέπει νὰ τὰ ἀναφέρῃ πρὸς ἄλληλα,

καὶ ἀπὸ τὰς ἀναφορὰς ταύτας νὰ σχηματίσῃ εἰς τὸ πνεῦμά του περιληπτικὴν τινα ἰδέαν τοῦ ὅλου τοῦ γενικοῦ, ἥτις τὸν φέρει εἰς τὸ νὰ κρίνῃ ὀρθῶς καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὰ καθέκαστα.

Αὕτη δὲ ἡ στενὴ καὶ ἀδιάρρηκτος σύνδεσις καὶ ἀναρροή, ἥτις ὑπάρχει μεταξὺ τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐνοπριζέται τοσούτον πιστῶς καὶ καθαρῶς εἰς τὰ διάφορα συγγράμματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὥστε ἕκαστον εἶδος αὐτῶν, εἴτε πολιτικὸν, εἴτε ποιητικὸν, εἴτε φιλοσοφικόν, ἀποτελεῖ κέντρον, ἐξ οὗ τὰ λοιπὰ ἐξέρχονται ὡς ἀκτῖνες τοῦ αὐτοῦ κύκλου· διότι τοῦτο εἶναι βέβαιον ἐν τῶν κυριωτέρων πλεονεκτημάτων τῶν κλασικῶν συγγραφέων, ὅτι ἕκαστος αὐτῶν δὲν εἶναι εἰμὴ ἀντιπρόσωπος τῆς ἐποχῆς του, ὅτι αἱ σκέψεις, αἱ θεωρίαι, αἱ κρίσεις ἐκάστου αὐτῶν δὲν εἶναι ἀτομικαὶ συνδυασμοὶ καὶ αὐθαίρετοὶ δοξασαί του, ἀλλὰ πιστὴ ἐκφρασις τοῦ γενικοῦ πνεύματος, ὅτι ἐν ἐνὶ λόγῳ εἰς ἕκαστον αὐτῶν λαλεῖ ἡ ἐποχὴ του. Ὅθεν διὰ νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ ἐμπεριεχόμενον οἰονδήποτε κλασικοῦ συγγράμματος, ἀνάγκη νὰ μὴ περιοριζώμεθα εἰς ζητῶν καὶ ἄγονον τοῦ κειμένου μεταφραστικῶς, ἀλλὰ νὰ τὸ ἐπεκτείνωμεν εἰς γενικὴν ἐποψίν, καὶ δι' αὐτοῦ ὡς κέντρον νὰ διατρέχωμεν τὴν ὅλην περιφέρειαν τοῦ θεωρητικοῦ συνάμα ἢ πρακτικοῦ βίου τῆς ἀρχαιότητος.

Ἀλλὰ πρὸς μείζονα τῶν προσκεθέντων διασχρήσιν, ἃς τὰ ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τινος παραδείγματος, διὰ νὰ γένῃ ἐντεῦθεν καταφανεστέρων τίνι τρόπῳ ἡ σπουδὴ κλασικοῦ συγγράμματος τοσούτω μάλλον τελεσφορῇ, καθ' ὅσον ἀνακινουῦνται ζητήματα, ὧν ἡ λύσις δὲν ἐπιτυγχάνεται εἰμὴ διὰ περιεκτικῆς καὶ εὐρείας γνώσεως τῶν διαφόρων στιγμῶν τῆς ὁργανικῆς τοῦ ὅλου ιδέας.

Ἀδιάρρητον ποῖον τῶν συγγραμμάτων νὰ λάβωμεν ὡς παράδειγμα. Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι σπουδάζοντες μίαν τῶν ἀξιολογωτέρων περιόδων τῆς ἑλληνικῆς ιστορίας, τὴν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, προσέχωμεν ἐμπροσθέν μας τὸ πιστὸν καὶ καθαρὸν αὐτῆς κείμενον, τὸν Θουκυδίδειον συγγραφέα.

Καὶ κατὰ πρῶτον εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Θουκυδίδης δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπλὴν τῶν γεγονότων διήγησιν, εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν πολεμικῶν συμβάντων, ἀλλ' ὅτι ἀναζητῶν τὰς αἰτίας τῶν, τὰς εὐρίσκει εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν τῆς ἐποχῆς του κατάστασιν. Καὶ εἰς αὐτὴν ὁμοῦ τὴν πολιτικὴν ἐποψίν εἶναι διάφοροι στιγμαί, ἃς ὁ Θουκυδίδης ὑπακινύττεται μὲν, καταλείπει ὁμοῦ εἰς τοῦς σπουδαστάς τὴν φροντίδα τοῦ νὰ τὰς πορισθῶσιν ἄλλοθεν. Οὕτω π. χ. ἡ σύναψις τῶν συμμάχων, αἱ πολιτικαὶ ῥαδιουργίαι ἢ τὰ κόμματα ἐκάστης πολιτείας συνίχονται στενὰ μὲ τὰς συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας τὰς προερχομένας ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς καταγωγῆς· διότι τοῦτο εἶναι μάλιστα ἀξιοπαρατήρητον ὅτι αἱ διακρίσεις ἢ αἱ ἀντιθέσεις τῶν φυλῶν, ἃς τινες ἢ φύσις ἀνέκχθεν προσδιώρισεν, ἐπενεργούσι συστηματικῶς καὶ εἰς τοῦς ιστορικοὺς καιροὺς, ἢ, μάλλον εἰπεῖν, μέχρι τῆς σήμερον· ἀντιθέσεις ἐκπροσωποῦμεν καὶ ὑπὸ τῶν δύο μεγαλητέρων ἐν τῇ Ἑλλάδι πό-

λεων, ὑπὸ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ὅσον ἡ μὲν παριστᾷ τὸ ἀρχαῖον, συντηρητικὸν στοιχεῖον, ἀποστρεφόμενη οἰανδήποτε καινοτομίαν καὶ ἐμμένοντα εἰς τὴν δώριον αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δώριον ἀνδρίαν καὶ ἀριτήν. Ἡ δὲ τῶν Ἀθηνῶν πολιτεία, τὸ κέντρον τοῦ νέου ἰωνικοῦ πνεύματος, δείκνυται προοδευτικὴ εἰς πᾶσαν μεγάλαν ἀρχὴν εἴτε πολιτικὴν, εἴτε κοινωνικὴν, εἴτε θεησκευτικὴν, εἴτε ἐπιστημονικὴν. Φίλη τῆς ποικιλίας καὶ τοῦ νεωτερισμοῦ, περιθάλλουσα πᾶν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον, καὶ καταπλουτίζουσα μὲ πολυειδεῖς ἀνακαλύψεις τὸν θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν βίον, ὅθεν ἐκ τῆς ἐξιστορήσεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, διὰ τῆς ἐρεῦνης τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ἀνατρέχουμεν εἰς τὴν πρώτην πηγὴν τῶν συμβάντων τούτων, εἰς τὴν φυσικὴν διακρίσιν τῶν δύο φυλῶν τῆς Ἑλλάδος, τῆς δωρικῆς καὶ ἰωνικῆς.

Μένει ὁμοῦς ἀτελής ἡ σπουδὴ μας ἐὰν ἀποσπάσωμεν τὰ πολιτικὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν φυσικὴν αὐτῶν σύνδεσιν μετὰ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Δὲν ἀρκεῖ βέβαιον νὰ θεωρηθῇ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ὡς διαμάχη τοῦ δωρισμοῦ καὶ ἰωνισμοῦ, πρόκειται ἐνταῦθα ν' ἀναπτυχθῇ εἰς-εἰς σειράς τις πνευματικῶν ἀντιθέσεων. Καὶ πῶς ἄλλως δυνάμεθα νὰ τὰς ἀναπτύξωμεν εἰμὴ ζητούντες νὰ ἐννοήσωμεν τὴν θεησκείαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν τέχνην, τὴν κοινὴν μόρφωσιν καὶ τὰ ἔθιμα, τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὰ διανοητικὰ ταῦτα στοιχεῖα ὡς βᾶσιν τῶν πολιτικῶν γεγονότων; Ὁ ἐξωτερικὸς βίος ἐνὸς λαοῦ εἶναι καθαρὸν ἀπαύγασμα τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ τάσεων, τοῦ πνεύματός του, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς πλέον πεπολιτισμένας ἐποχάς, ἐν αἷς αἱ ἰδέαι ἐξασκοῦσι μεγάλαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν πράξεων, ἐν αἷς ἡ κοινὴ γνώμη σχηματίζεται καὶ ὑψοῦται εἰς εὐθύ-παρακτον δύναμιν. Ἐπομένως δὲ ὅπως διαρωτίσωμεν τὸ πνεῦμα τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐποχῆς, πρέπει νὰ συμπελάζωμεν εἰς τὰς σπουδὰς μας ἅπαντας τοὺς συγχρόνους ιστορικοὺς, ποιητάς καὶ λογογράφους, πρὸ πάντων δὲ τοὺς δύο κορυφαίους φιλοσόφους τῆς ἀρχαιότητος. Τέλος δὲ τὰ ὅρια τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπεκτείνονται ἀφ' ἐνός μὲν εἰς τὸ παρελθόν, ἥτοι εἰς τὰς ἀρχαῖας σχέσεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ μάλιστα τοὺς τῆς Ἀνατολῆς, (ὧν τινων ἐράπτετα ἀκροθιγῶς πῶς ὁ Θουκυδίδης) ἀπὸ τῶν πρώτων ἀποικιῶν μέχρι οὗ ὁ Ἀλέξανδρος πραγματοποιεῖ ὅ,τι ἀνέκχθεν ἐνυπάρχεν ἐν ταῖς ῥοπαῖς καὶ ταῖς διαλέτεσιν ἐκατέρων τῶν ἐθνῶν· ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸ μέλλον, καθ' ὅσον σπουδάζων τις προσηκτικῶς ἀνιχνεύει τὰς τάσεις καὶ τὰς ἰσχυρίσεις τῆς ἐποχῆς τοῦ νὰ ἐξέλθῃ τῆς ποικιλίας καὶ νὰ φθάσῃ εἰς ὑψηλοτέραν τινὰ ἐνότητα, ἥτις πολιτικῶς μὲν ἐκφράζεται ὡς Μοναρχία, θεωρητικῶς δὲ ὡς ἀντικατάστασις τοῦ πολυθεϊσμοῦ διὰ τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Καὶ καθόλου ἐνταῦθα ἀνευρίσκονται οἱ λόγοι τῆς μεταβάσεως εἰς τὴν δευτέραν ἐποχὴν.

Ἀλλ' ἐπειδὴ λεπτομερεστέρως ἔρευνα τοῦ εἰς παραδειγμα προτεθέντος συγγράμματος ἤθελε μᾶς φέ-

ρει πολὺ μακρότερον τοῦ δέοντος, περιοριζόμεθα εἰς τὰς ἀπλᾶς ταύτας νύξεις ἱκανὰς νὰ ἱχνογραφήσωσι τὸν τρόπον καθ' ὃν φρονούμεν ὅτι πρέπει νὰ διεξερχώμεθα τὸ πραγματικὸν μέρος τῶν κλασικῶν συγγραμμάτων ὅπως εἰσδύωμεν εἰς τὸ καθ' αὐτὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ πνεῦμα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν συνάγεται ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς πρέπει νὰ σπουδαζῇται ἀκριβῶς εἰς ἑκατέραν τῶν δύο αὐτοῦ φάσεων, εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς ιδέας, ἢ εἰς τὸ εἶδος καὶ τὸ ὕλικόν. Διὰ μὲν τοῦ πρώτου τιθέμεθα εἰς ἄμεσον συγκοινωνίαν καὶ ἐπαφὴν μετὰ τῶν προγονικῶν συγγραμμάτων, αἱ νοητικαὶ ἡμῶν δυνάμεις ἐξασκούνται καὶ θήγονται, τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν φρόνημα ἐπὶ μᾶλλον κραταιοῦται, ἡ καθομιλουμένη ἡμῶν γλῶσσα προβαίνει ἐπὶ τὸ τελειότερον, καὶ πολλαὶ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἐξελέγχονται ἴσως ὑποκρύπτουσαι ἐν τοῖς ἰδίαις κόλπαις ὅσῃν οὐδεὶς ὑπώπτευσεν μερίδα τῆς πατρώας ἡμῶν περιουσίας, ὡς ἐλπίζομεν τοιαύτην ἐξέλεγχξιν ἐκ τῶν ἐπὶ τούτου ἀγώνων τοῦ μεγαλοφυοῦς συγγραφέως τοῦ *Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ*. Διὰ δὲ τοῦ ὕλικου ὁποῖαν ἔκτασιν, ὁποῖον θησαυρὸν ἀνεξάντλητον γνώσεων δὲν προσφέρει εἰς τὸν ἀκριβῆ παρατηρητὴν ἢ μελέτη τῶν ἑλληνισμοῦ, δημιουργοῦντος εἰς ἑκάστην τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἱστορικῶν ἐποχῶν ὁλόκληρον σύστημα πολιτισμοῦ γόνιμον τεραστίων ἀποτελεσμάτων; Ὅποσα μυστήρια δὲν ἀποκαλύπτονται, ὅποσα ζητήματα δὲν λύονται, ἐὰν μὲ φιλοσοφικὸν ὄμμα διερευνῶνται τὰ στοιχεῖα ἑκάστης τῶν διαφορῶν αὐτοῦ ἐποχῶν, αἱ πρὸς ἀλλήλα σχέσεις των, ἡ ὀργανικὴ ἰδέα ἡ ἐπιστατούσα εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἀρμονικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, καὶ ἐπὶ τέλους οἱ ἀνγκαῖοι λόγοι τῆς ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἐποχὴν μεταβάσεως;

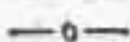
Διὰ τοιαύτης λοιπὸν μεθόδου σπουδάζοντες τὸν ἑλληνισμὸν, διαυγαζόμεθα νοῦν καὶ καρδίαν ἀπὸ τὰς ζωογόνους ἀκτῖνας τοῦ φωτός του, κραταιούμεθα περὶ τὰ καλὰ καὶ σπουδαῖα, καὶ σφραγιζόμενοι τῇ δωρεᾷ τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος πιστοὶ στρατιῶται καὶ ὑπερμαχοὶ, προβαίνομεν μετὰ στερεᾶς πεποιθήσεως εἰς τὸν ἀγῶνα, εἰς ὃν ἡ φωνὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μᾶς καλεῖ.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ τῇ 22 Σεπτεμβρίου 1853.

Θ. Καροῦσος.

ΕΙΔΗΣΙΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙ ΥΠΕΡΕΙΔΟΥ.

Λέγει χρησμός τις ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν κυκλοφορούντων, ὅτι « ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἀνοιχθή-

σονται οἱ θησαυροὶ τῆς γῆς. » Καὶ ἀληθὲς μὲν εἶναι ὅτι ὁ ἐν Καλλιφορνίᾳ καὶ Αὐστραλίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν ἀνεκρίστως εὐρεθεὶς καὶ ἀνορυττόμενος χρυσὸς δύνχεται νὰ ὀνομαθῇ θησαυρὸς, πολὺ πλέον ὅμως καθ' ἡμᾶς θησαυροὶ εἶναι τὰ τέως ἄγνωστα καὶ νῦν ἀνακλυπτόμενα συγγράμματα τῶν παλαιῶν ἡμῶν προγόνων, καθ' ὅσον μάλιστα εἶναι καὶ ἐρικτότερα εἰς ἡμᾶς ἀντὶ ὀλίγων κερματίων, ἐνῶ τὰ ὕλικά ἐκεῖνα μεταλλεῖα χωρίζονται ἀπ' ἡμῶν θαλάσῃ τε ἠχρήσῃ, οὐρεσί τε σκιόεσσιν. Οὕτω λοιπὸν εὐαγγελιζόμεθα εἰς τοὺς φίλους τῶν λόγων σήμερον, ὅτι τοῦ Ὑπερείδου, ῥήτορος διασήμου καὶ συγγραφέως τοῦ Δημοσθένους, ἀνεκαλύφθησαν ἀρίτως λόγοι δύο ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπὶ παπύρου ἀρχαιοτάτου γεγραμμένοι, ἐνῶ μέχρι τοῦδε δὲν ἐγνωρίζοντο τοῦ ῥήτορος τούτου εἰ μὴ μόνον μικρά τινα τεμάχια, ἐξ ὧν ἀδύνατον ἦτο νὰ κρίνῃ τις περὶ τῆς ῥητορικῆς τοῦ ἀνδρὸς ἱκανότητος. Οὐ μόνον δὲ ἀνεκαλύφθησαν οἱ ῥηθέντες λόγοι, ἀλλ' ὅπερ καὶ τὸ οὐσιωδέστερον, αἰσίως περιελθόντες εἰς χεῖρας σαφῶν τῆς Εὐρώπης, ἀνεγνωρίσθησαν κοινῶς ὡς γνήσιοι, καὶ ἤδη, πάσης ὑποψίας ἀπηλλαγμένοι, ἐτυπώθησαν πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Βαδινγκτῶνος πανομοιωτύπως καὶ πολυτελῶς, τὸ δεύτερον δὲ ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Schneidewin ἐν Γοτίγγῃ πρὸ ὀλίγων μηνῶν κατὰ τὸν συνήθη τυπογραφικὸν τρόπον καὶ εἰς εὐτελεῆ τιμὴν. Ταύτης τῆς δευτέρας ἐκδόσεως ἐφθασαν ἤδη ἀντίτυπα καὶ εἰς Ἀθήνας, καὶ πρόκεινται καλὸν πνευματικὸν ἐστίαμα εἰς πάντας τοὺς προθυμουμένους νὰ συγχρῶνται τοῖς νεκροῖς κατὰ τὸ παλαιὸν ῥητόν. Αἰεὶ ὅντως ἐκ νεκρῶν καὶ ἐκ τάφου ἀνέστη ἡμῖν ὁ Ὑπερείδης, καὶ ἰδοὺ πῶς Ἀραβες δύο τὴν περὶ τὰς Αἰγυπτίας Θῆρας νεκρόπολιν ἀνασκαλεύοντες καὶ σιλῶντες, ἀνεῦρον ἐντὸς σαρκοφάγου τὸν προμνησθέντα πάπυρον καὶ ἀγαθῇ τύχῃ ἐπώλησαν αὐτὸν εἰς περιηγητὴν Ἀγγλόν, τὸν Ἀρδένιον, κατὰ τὸ ἔτος 1850 αὐτόθεν διερχόμενον. Μετὰ τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἐπάνοδόν του παρετηρήθη ὑπὸ εἰδημόνων ἀνδρῶν, ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀγορασθέντα φύλλα παπύρου συνεφώνουν κατὰ πάντα μὲ ἄλλα τινὰ ὀλίγα τῷ 1848 παρὰ τινος ἐπίσης Ἀγγλοῦ, τοῦ Ἀρρις, εὐρεθέντα ἐν Αἰγύπτῳ καὶ περιέχοντα ἄλλου λόγου τοῦ Ὑπερείδου τεμάχια, τοῦ περὶ τῶν Ἀρσάλου χρημάτων. Οὕτως ἀνεγνωρίσθη ἡ ταυτότης τοῦ χειρογράφου καὶ τοῦ συγγραφέως, καὶ χαρὰ μεγάλη κατέλαβεν τοὺς φιλομούσους, οὐχὶ ὅμως ἄμικτος λύπης διότι ὁλόκληρον δὲν περιῆλθε τὸ χειρόγραφον εἰς χεῖρας Εὐρωπαίων, ἀλλ' οὕτω διεσπασμένον καὶ κολοδὸν διεσώθη. Ἐν τούτοις αἱ δύο λόγοι, οἱ ἐκ τοῦ παπύρου τοῦ Ἀρδινίου τυπωθέντες, θεωρητέοι ὡς μέγα εὐτύχημα διὰ τὴν φιλολογίαν, προσιωπιζόμενοι καὶ ἄλλα ὅμοια εἰς τὸ μέλλον· καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶναι τέλειος, τοῦ δὲ δευτέρου ἱκανὸν μέρος ὡς καὶ τὸ τέλος σώζεται, λειπούσης τῆς ἀρχῆς καὶ τινων ἐν τῷ μέσῳ. Ἐπιγράφεται δὲ ὁ μὲν τέλειος « Ὑπὲρ Εὐξενίππου εἰσαγγελίας ἀπολογία πρὸς Πολύευκτον, » ὁ δὲ ἕτερος, ὁ ἐλλιπής, « Ἀπολογία ὑπὲρ Δυκόφρονος. » Περὶ τῆς ὑποθέσεως ἀμφοτέρων